

Jakub Rapała

Zamek Królewski na Wawelu – Państwowe Zbiory Sztuki

<https://orcid.org/00090001-3380-5265>

Michał Lis

Zamek Królewski na Wawelu – Państwowe Zbiory Sztuki

<https://orcid.org/0000-0003-2481-0473>

BADANIA ARCHEOLOGICZNE REALIZOWANE W OBRĘBIE STAREGO MIASTA W DOBCZYCACH W 2024 ROKU KOMUNIKAT

STRESZCZENIE

W sierpniu 2024 roku przeprowadzono ratownicze badania archeologiczne na wzgórzu zamkowym w Dobczycach. Wykopaliska objęły obszar 170x170 cm, który następnie poszerzono do 240x220 cm. Prace miały na celu weryfikację nawarstwień kulturowych. Badania pozwoliły na ocenę stratygrafii po przeszło 50 latach od ostatnich badań, które miały miejsce w obrębie starego miasta.

SŁOWA KLUCZOWE: DOBCZYCE, WYKOPALISKA

ARCHAEOLOGICAL RESEARCH CARRIED OUT WITHIN THE OLD TOWN OF DOB- CZYCE IN 2024. ANNOUNCEMENT

SUMMARY

In August 2024, a rescue archaeological survey was conducted on the castle hill in Dobczyce. The excavations covered an area of 170 by 170 cm, which was later expanded to 240 by 220 cm. The work was intended to verify cultural stratifications. The research made it possible to assess the stratigraphy more than 50 years after the last survey, which took place within the old town.

KEY WORDS: DOBCZYCE, EXCAVATIONS

WSTĘP

Dobczyce są miejscowością położoną w zachodniej Małopolsce, w powiecie myślenickim. Miasto znajduje się około 30 km na południe od Krakowa, w malowniczej okolicy, nad rzeką Rabą, w pobliżu Jeziora Dobczyckiego. W przeszłości Dobczyce były prężnie działającym ośrodkiem miejskim, stanowiącym jeden z punktów kontrolujących średniowieczny szlak handlowy łączący rejon Małopolski z obszarem Węgier. O strategicznym położeniu Dobczyc w przeszłości świadczą między innymi relikty zamku kazimierzowskiego zbudowanego na tym terenie w XIII wieku. Natomiast samo wzgórze zamkowe ma znacznie starsze tradycje osadnicze. Realizowane badania archeologiczne, prowadzone od lat 60. XX wieku, wykazują, że miejsce to było zamieszkane już w okresie epoki brązu¹.

Interesującym epizodem w historii Dobczyc są zmiany osadnicze zachodzące na wzgórzu zamkowym w połowie XVII wieku. W wyniku zniszczeń zdecydowano się na zmianę lokalizacji centrum osadniczego, przenosząc je z dotychczas zajmowanego wzniesienia na obszar położony u podnóża wzgórza. W efekcie istniejące relikty zabudowy popadły w ruinę, zaś obszar ten nie został poddawany intensywnej eksploracji do czasów dzisiejszych. W sposób pośredni wpłynęło to na zachowanie reliktyw XVI i XVII-wiecznej tkanki miejskiej. Pozostałości fundamentów zabudowań nadal są wyraźnie widoczne w przestrzeni parkowej, zaś sam teren nie został poddany znaczącym przekształceniom w ostatnich dwóch wiekach, zachowując XVI-wieczną stratygrafię. Tym samym interesująca wydaje się weryfikacja istniejących nawarstwień na szczycie samego wzniesienia.

CEL BADANIA

Celem realizowanych badań archeologicznych na wzgórzu zamkowym w Dobzyczach była ochrona dziedzictwa kulturowego oraz dokumentacja ewentualnych nawarstwień archeologicznych i zabytków ruchomych przed rozpoczęciem prac budowlanych związanych z posadowieniem masztu flagowego².

Badania te miały na celu zidentyfikowanie i zinterpretowanie potencjalnych śladów osadnictwa. Ze względu na strategiczne położenie wzgórza zamkowego, które od średniowiecza pełniło ważną funkcję obronną

¹ A. Jodłowski, *Dobczyce w świetle wstępnych badań archeologicznych*, „Acta Archaeologica Carpathica”, R. 20: 1980, s. 95–119; G. Leńczyk, *Prace odkrywcze w Dobzyczach*, „Sprawozdania Archeologiczne”, T. 4: 1964, s. 133–144; tenże, *Badania archeologiczne w Dobzyczach nad Rabą*, „Acta Archaeologica Carpathica”, R. 8: 1966, s. 235–237.

² Archiwum Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie, J. Rapała, *Sprawozdanie z wykopalisk pod maszt flagowy na Wzgórzu Zamkowym w Dobzyczach*, Kraków 2024.

i administracyjną, istotnym aspektem było ustalenie, czy teren wykopu kryje w sobie relikty architektury związanej z dawnymi zabudowaniami³. Wstępne badania przeprowadzone poprzez analizę numerycznego modelu terenu wykazały obecność relikwów zabudowy mieszkalnej w obrębie obszaru przewidzianego do realizacji prac ziemnych. Jedną z hipotez zakładała natrafienie na struktury kamienne obejmujące relikty XVI-wiecznej zabudowy.

REALIZACJA PRAC TERENOWYCH

Pierwszy etap realizowanych prac obejmował usunięcie warstwy humusu na głębokość około 20 cm na wyznaczonym obszarze o wymiarach 170x170 cm, oznaczonym jako wykop 1/2024. Po usunięciu humusu natrafiono na zwartą strukturę będącą płytko zalegającą skałą macierzystą. Następnie przystąpiono do dokładnego doczyszczania powierzchni skały i dokumentację samego profilu.

Wykop rozszerzono do wymiarów 240x220 cm. Pozwoliło to zweryfikować obecność części struktur murowanych biegnących na granicy wykopu w części północnej. Podczas eksploracji natrafiono na liczne fragmenty ceramiki i pojedyncze przedmioty metalowe, które pozyskano do dalszej analizy.

WYNIKI

W trakcie realizowanych prac terenowych nie natrafiono na pozostałości nawarstwień kulturowych. Po wyeksplorowaniu pierwszej warstwy obejmującej humus odkryto skałę macierzystą wzniesienia zalegającą płytko na głębokości 30 cm. Obserwacja ta bezpośrednio łączy się z wynikami badań realizowanymi przez Antoniego Jodłowskiego⁴. Samo położenie osady i zaprzestanie osadnictwa na tym obszarze od wieku XVII sprawiły, że nawarstwienia kulturowe zostały zniszczone. Brak późniejszej zabudowy oraz długotrwała ekspozycja powierzchni wzniesienia na działanie czynników atmosferycznych i erozyjnych

Fot. 1. Wzgórze zamkowe w Dobczycach, wykop 1/2024. Modele fotogrametryczne wykopu 1/2024

³ B. Krasnowolski, *Lokacyjne układy urbanistyczne na obszarze Ziemi Krakowskiej w XIII i XIV wieku*, Cz. 2, *Katalog lokacyjnych układów urbanistycznych*, Kraków 2004, s. 62–64.

⁴ A. Jodłowski, dz. cyt., s. 95–119, ryc. 7.

przyczyniła się do destrukcji płytko zalegających warstw kulturowych. W trakcie badań archeologicznych, bezpośrednio pod warstwą humusu odsłonięto skałę macierzystą, co wskazuje na niemal całkowity zanik stratygrafii na badanym obszarze. Jest to efekt postępujących procesów erozyjnych, prowadzących do przemieszczenia się nawarstwień w dół stoku. Kolejną obserwacją jest brak obecności struktur kamiennych, których spodziewano się na tym obszarze. Obiekty te byłyby widoczne na powierzchni badanego obszaru w postaci zarysów konstrukcji przed przystąpieniem do badań. Same zabudowania miejskie znajdujące się na tym terenie prawdopodobnie nie miały fundamentów, będąc bezpośrednio posadowionymi na skale.

W trakcie prac pozyskano zbiór zabytków ruchomych. Odnaleziono 23 fragmenty zabytków ceramicznych oraz 5 przedmiotów metalowych. Wszystkie pozyskane przedmioty pochodziły z warstwy ciemnoszarego humusu nad powierzchnią skały o miąższości do 30 cm, z tego powodu włączono je do jednego zespołu oznaczonego numerem 1/2024.

Zebrany zbiór zabytków obejmuje:

- 1 fragment naczynia kultury łużyckiej z młodszej epoki brązu lub wczesnej epoki żelaza, pochodzący najprawdopodobniej z brzuśca garnka. Zabytek wykonano z gliny zawierającej domieszkę schudzającą w postaci tłuczni kamiennego, szamotu i piasku. Powierzchnia zewnętrzna jest szorstka, o zabarwieniu jasnobrunatnym. Zewnętrzna powierzchnia jest wygładzona, o zabarwieniu ciemnoszarym⁵.
- 1 fragment brzuśca naczynia z epoki żelaza, datowany na okres lateński lub rzymski. Fragment posiada jednolite jasnobrunatne zabarwienie oraz domieszkę schudzającą w postaci tłuczni kamiennego i piasku. Zewnętrzna powierzchnia jest szorstka, natomiast wewnętrzna została opracowana grzebykiem⁶.
- 2 fragmenty naczyń wczesnośredniowiecznych o szarym zabarwieniu, w tym 1 fragment brzuśca garnka zdobiony charakterystycznymi poziomymi liniami rytymi (fot. 2:1).
- 1 fragment górnej partii brzuśca garnka, zdobiony liniami rytymi, w kolorze jasnobrunatnym, wykonany z gliny z drobnopiękistą domieszką schudzającą⁷, niepokryty szkliwem (fot. 2:2). Fragment datowany jest na okres późnego średniowiecza lub początek czasów nowożytnych.

⁵ J. M. Fraś, E. Kolebuk, J. Rapała. *Od epoki brązu po okres wędrówek ludów. Zabytki ze stanowiska 8 w Zakrzowie, gm. Niepołomice*, „Studia i Materiały do dziejów Żup Solnych w Polsce”, R. 33: 2019, s. 184.

⁶ J. Rodak, *Osada z młodszego odcinka wczesnego okresu wpływów rzymskich i początków młodszego okresu rzymskiego na stan. 9 i 10 w Stanisławicach, gm. Bochnia [w:] Stanisławice, stan. 9 i 10, pow. bocheński. Osady z okresu wpływów rzymskich i czasów nowożytnych*, red. J. Rodak, Kraków 2018, s. 22–170 (*Via Archaeologica*), s. 55–56.

⁷ A. Wałowcy, *Późnośredniowieczne garncarstwo krakowskie w świetle źródeł archeologicznych*, „Materiały Archeologiczne”, R. 19: 1979, s. 35.

Fot. 2. Wzgórze zamkowe w Dobczycach, wykop 1/2024. Diagnostyczne fragmenty ceramiki i zabytki wydzielone

- 1 fragment krawędzi pokrywy wykonanej z gliny zawierającej domieszkę droбноziarnistą, o jasnobrunatnych powierzchniach (fot. 2:6). Fragment ten można datować na czasy późnego średniowiecza lub na czasy nowożytnie⁸.
- 3 fragmenty naczyń wykonanych z gliny zawierającej niewielką ilość domieszki schudzającej, o powierzchniach zbliżonych do barwy pomarańczowej, niepokrytych szkliwem, w tym 2 fragmenty brzuśców i 1 fragment nóżki patelni na trójnogu (fot. 2:7). Fragmenty te pochodzą z czasów nowożytnych.
- 5 fragmentów nowożytnej ceramiki wykonanej z gliny zawierającej niewielką ilość droбноziarnistej domieszki, o pomarańczowej barwie przełamów, pokryte ciemnym brązowym szkliwem, w tym 1 fragment brzegu naczynia (fot. 2: 4).
- 7 fragmentów nowożytnej ceramiki wykonanej z gliny zawierającej droбноziarnistą domieszkę, o jasnopomarańczowej barwie przełamów, pokryte częściowo żółtym lub żółtopomarańczowym szkliwem, w tym 1 fragment brzegu naczynia (fot. 2: 5).
- 1 fragment kafla płytowego pokrytego zielonym szkliwem z częściowo zachowanym wyobrażeniem w kształcie krzyża (fot. 2: 3). Kafle pokryte podobnym rodzajem szkliwa pochodzą z końca XVI lub z XVII wieku⁹.
- 1 częściowo zachowany guzik wykonany z miedzi (fot. 2:8).
- 4 fragmenty gwoździ żelaznych (fot. 2:9–12).

WNIOSKI

Przeprowadzone badania archeologiczne na wzgórzu zamkowym w Dobczycach potwierdziły długotrwałe osadnictwo, co zostało również wykazane w trakcie realizowanych prac terenowych w latach 60. XX wieku¹⁰. Odkryte fragmenty ceramiki, zwłaszcza kultury łużyckiej oraz z okresu rzymskiego i wczesnego średniowiecza, świadczą o zachowaniu pewnej ciągłości osadniczej.

Odsłonięcie skały macierzystej oraz brak głębszych nawarstwień kulturowych sugerują, że użytkowanie terenu było realizowane wyłącznie na powierzchni, bez ingerencji w strukturę podłoża. Znaleźiska z warstwy humusu, w tym późne fragmenty ceramiki oraz przedmioty metalowe, potwierdzają użytkowanie terenu w okresie nowożytnym.

⁸ Tamże.

⁹ B. Bielec-Maciejewska, *Kafle i piece kaflowe w Toruniu (XIV–XX wiek)*, Toruń 2015, s. 79; K. Moskal, *Kafle w zbiorach Muzeum Historycznego Miasta Krakowa*, Kraków 2012, s. 236, 286.

¹⁰ A. Jodłowski, dz. cyt.; G. Leńczyk, *Badania archeologiczne...*

BIBLIOGRAFIA

ARCHIWALIA

Archiwum Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie

Jakub Rapała, *Sprawozdanie z wykopalisk pod maszt flagowy na Wzgórzu Zamkowym w Dobczycach*, Kraków 2024.

OPRACOWANIA

Beata Bielec-Maciejewska, *Kafle i piece kaflowe w Toruniu (XIV–XX wiek)*, Toruń, Wydawnictwo Adam Marszałek, 2015.

Jarosław Fraś, Ewelina Kolebuk, Jakub Rapała, *Od epoki brązu po okres wędrówek ludów. Zabytki ze stanowiska 8 w Zakrzowie, gm. Niepołomice*, „Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych w Polsce”, R. 33: 2019, s. 166–237.

Antoni Jodłowski, *Dobczyce w świetle wstępnych badań archeologicznych*, „Acta Archaeologica Carpathica”, R. 20: 1980, s. 95–119.

Bogusław Krasnowolski, *Lokacyjne układy urbanistyczne na obszarze Ziemi Krakowskiej w XIII i XIV wieku*, Cz. 2, *Katalog lokacyjnych układów urbanistycznych*, Kraków, Wydaw. Naukowe Akademii Pedagogicznej, 2004.

Gabriel Leńczyk, *Badania archeologiczne w Dobczycach nad Rabą*, „Acta Archaeologica Carpathica”, R. 8: 1966, s. 235–237.

Gabriel Leńczyk, *Prace odkrywcze w Dobczycach*, „Sprawozdania Archeologiczne”, T. 4: 1964, s. 133–144.

Katarzyna Moskal, *Kafle w zbiorach Muzeum Historycznego Miasta Krakowa*, Kraków, Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, 2012.

Jakub Rodak, *Osada z młodszego odcinka wczesnego okresu wpływów rzymskich i początków młodszego okresu rzymskiego na stan. 9 i 10 w Stanisławicach, gm. Bochnia [w:] Stanisławice, stan. 9 i 10, pow. bocheński. Osady z okresu wpływów rzymskich i czasów nowożytnych*, red. Jakub Rodak, Kraków, Krakowski Zespół do Badań Autostrad, 2018, s. 22–170 (*Via Archaeologica*).

Alina Wałowcy, *Późnośredniowieczne garncarstwo krakowskie w świetle źródeł archeologicznych*, „Materiały Archeologiczne”, R. 19: 1979, s. 5–151.